

Яким миром мазана концепція?

Є журналістські розслідування, є журналістські розвідки, нариси та новели, а виявляється є ще й журналістські доноси. Так журналістські доноси абсолютно у дусі доносів сталінських часів. Саме таким доносом є пасквіль (статтю це назвати язик не повертається) А. Авдеєва «Концепція «руським миром» мазана», надрукована у № 16 2015 р. газети «Наше місто». Чому донос? А як ще можна назвати абсолютно неаргументовані звинувачення авторів «Концепції «музейного» підходу топонімічної політики в м. Кіровограді» у тому, що вони «адепти «русского мира», «ті, хто ностальгує за імперським та совковим минулим», а далі ще краще: «Складається враження, що дехто у місті очікує на прихід Путіна...» і «За цю ідеологічну диверсію й психотропну дію на мізки українців ніхто не відповів». Це прямий заклик відкривати кримінальні справи на усіх, хто не розділяє поглядів А. Авдеєва. Слава Богу, що нині 2015 р., а не 1937 р., інакше мені б доводилося спростовувати ці звинувачення за ґратами.

Прикро те, що носієм примітивної совкової свідомості – свідомості доносів і кляуз є такий «свідомий українець» як пан Авдеєв. Очевидно спрацював закон діалектики – закон заперечення заперечення, згідно з яким насправді стверджується те що заперечується. У даному випадку стверджується наявність «совка» в душі автора пасквіля, хоча він цей «совок» так не любить.

Але повернемося до тексту доносу і спробуємо аргументовано, на відміну від А. Авдеєва, спростувати усі звинувачення. Отже перше, щодо адептів «руського мира і тих, хто ностальгує за совком». Буду відповідати за себе, бо саме моє ім'я згадується у тексті. Так от до відома А. Авдеєва і тих, хто розділяє його погляди, історія моєї сім'ї не сприяла формуванню сентиментів до радянського минулого, оскільки, в моєму роду є і жертви голодомору, і сталінських репресій. Врешті я обрав фах археолога не тільки за покликом серця, але й свідомо, щоб уберегтися від необхідності прославлення КПРС та досягнень «радянського народу» у якості історика.

Щодо «русского мира» то тут також якось не складається. Я є носієм крові кількох етнічних ліній, але аж ніяк не

російського етносу. У сім'ї у нас, як по батьковій, так і по маминій лінії завжди панувала українська мова, і виховували мене українцем, тому не було потреби українізуватися. У 1987 р. після закінчення КДУ ім. Т. Шевченка у переважно російськомовний на той час Кіровоград я приїхав зі своєю українською мовою, якою завжди думав, говорив і писав, на відміну, наскільки мені відомо, від журналіста Авдєєва. Його рух до «свідомого українства» я вітаю, та не вітаю комплекси, успадковані ним від минулого. На щастя серед моїх знайомих і друзів є етнічні росіяни, що народилися в Україні, або ж прожили більшу частину життя в Україні. Вони вважають її своєю Батьківщиною, незважаючи на усі суперечності розбудови нашої державності, а також відстоюють європейський напрям її розвитку.

Якщо доказом присутності у концепції «русского мира» є переконання авторів у справедливості повернення дореволюційних назв вулиць і міста, як то: Єлисаветград, Михайлівська, Іванівська, Олексіївська, Архангельська тощо, але усі ці назви можна назвати імперськими лише за часом виникнення, а за своїм походженням вони є такими, що природно виникли від назв фортеці та її бастионів і рavelінів, православними і, врешті, українськими, бо імена ці, грецькі та єврейські за походженням, стали питомими українськими іменами. Інше поки, що не доведено. Усі спроби побачити у них імена російських царів є штучним перенесенням механізмів назвотворень радянської доби на попередню епоху.

Крім того, прихильність до повернення місту його первинної назви – Єлисаветград, є свідченням любові до свого міста і його історії, що абсолютно корелює з сучасною проукраїнською патріотичною позицією як громадян держави. Один із моїх товаришів – прихильник Єлисаветграда, є учасником бойових дій і рік прослужив в АТО, а інший зараз служить на сході України, захищаючи її. Тому прохання до А. Авдєєва і йому подібних бути обережнішими з навішуванням ярликів. Крім того, справедливість повернення історичних назв обумовлюється ст. 5 Закону України «Про географічні назви» (2005 р.).

Тепер стосовно звинувачення у псевдонаковості згаданої концепції. Її матеріали представлялися з 1998 по 2015

рік на всеукраїнській та міжнародній конференціях, опубліковані у трьох збірниках наукових праць. Її науковість полягає у наступних положеннях: 1) визначенні філософії топонімічної політики як «музейного» підходу до найменувань та перейменувань самого міста, його об'єктів, які розглядаються як історичні джерела, а саме місто як своєрідний музей під відкритим небом з етикетажем – назвами вулиць; 2) дослідженню історії становлення назв від початків заснування міста до початку ХХІ ст. (керуючись цим дослідженням міська топонімічна комісія визначила 67 назв вулиць і провулків радянського часу, які підлягають перейменуванню); 3) розробленні методики визначення історичної цінності назв об'єктів стосовно самих об'єктів (вулиць), що дозволить уникнути суперечностей, як то пропозиції найменувати однією назвою кілька вулиць, або обрати серед кількох пропозицій назв одного об'єкту найбільш адекватну (назви оцінюються по 5-м критеріям і 20-м аспектам); 4) розробленні змісту самої концепції.

Основною ідеєю концепції є ідея доповнення і справедливого представлення усіх історичних епох, за влучним висловом С. Орел – казковий образ «живої» і «мертвої» води, де «мертва вода» – лише минуле, так само як і «жива вода» – лише сучасне нездатні оживити героя – місто. Чудотворною силою наділяється лише органічне поєднання минулого і сучасного. Спроба більшовиків відмовитися від минулого, що й спровокувало масові перейменування міста і вулиць, привело до спорудження будівлі – СРСР без фундаменту, яка врешті завалилася і тепер постало питання нових перейменувань чи повернень старих назв. Спроба за висловом Ю. Митрофаненка: «...зосередити увагу на державницько-історико-краєзнавчій концепції», або за висловом С. Орел «зосередитися на Центральноукраїнській-козацькій-українській концепції», призведе до ігнорувань праці та духовних надбань тих поколінь жителів міста, як українського, так і неукраїнського походження, які власне і створили його архітектурний, культурний, освітній і мистецький образ. Мені як українцю українські засади Ю. Митрофаненка і С. Орел імпонують, але як історика – ні. У них домінує ідея національно-культурного реваншу, яка по суті заперечує ідею національно-культурної

толерантності, а відтак історичної рівноваги у назвах. Тож потрібно нині починати виважено зводити нову будівлю, не відкидаючи повністю ні імперське ні комуністичне минуле, беручи з них найкраще: приклади успіху, героїзму, культурної наснаги, віри тощо. Перекоаний така будівля буде стояти довго, і потреба в будь-якому реванші буде недоречною.

Така доповнюваність у назвах історичних епох і їх реалій з прив'язкою, у першу чергу, до історії міста і регіону, дозволять топонімічним назвам міських об'єктів передавати самобутню неповторність міста в усіх його вимірах (географічному, ландшафтному, кліматичному, виробничому, культурному, історичному тощо). Завдяки цьому можна буде подолати радянську одноманітність назв міста, які склалися переважно з імен вождів, подій та ювілеїв. Відтак буде зменшена кількість антропонімічних (імена та прізвища людей), узагальнюючих та ювілейних назв на користь інших семантичних груп.

Не всі, але більшість дореволюційних назв сформувалися природним шляхом, тобто є результатом народної назвотворчості, а не вияву адміністративно-командної волі чиновництва, тому вони найповніше відповідають самому об'єкту найменування, наприклад, вул. Болотяна (нині Пролетарська) – знаходиться у заплаві Інгулу.

Далі мова йде про необхідність закріпити 10-річний або більший термін мораторію на найменування міських об'єктів іменами померлих діячів політики, культури, виробництва, загиблих воїнів тощо з метою усталення їх оцінки та уникнення фіксації кон'юнктурних явищ. Це положення А. Авдєєвим критикується у тому сенсі, що це може привести до забуття містом своїх героїв, але героїзм військовий, трудовий, творчий тощо і визначається перш за все своїм протиставленням часу. Смерть сама по собі не може бути приводом увічнення людини у назві міського об'єкту. Інакше міста перетворилися б на цвинтарі і була б потреба постійно перейменовувати вулиці, площі та провулки, або ж будувати нові вулиці. На сьогодні імена далеко не всіх Героїв СРСР увічнені у назвах кіровоградських вулиць, а вже стоїть задача вшанувати пам'ять тих, хто загинув в АТО. У місті 790 вулиць, а загиблих родом з Кіровоградщини уже 120. Усі не можуть бути увічнені в назвах

вулиць. Необхідно виробити критерії оцінки героїчної смерті у порівнянні з іншими, а це вимагає і часу, і документів, і свідчень.

У той же час можна вшановувати пам'ять видатних людей іншими засобами. Так Кіровоградський педагогічний університет ім. В. Винниченко вшанував пам'ять видатного археолога краю Н.М. Бокій, створивши археологічний музей і назвавши його її ім'ям, а пам'ять видатного літературознавця і краєзнавця Л.В. Куценка вшанується щорічною науково-практичною конференцією «Куценківські читання», матеріали однієї з них були видані у збірнику «З глибини віків» за сприяння автора цих рядків. Тож, якщо хто хоче вшанувати пам'ять людини, він це завжди зможе зробити, не чекаючи 10-річю строку мораторію на найменування міських об'єктів.

У 5-ій і 6-ій позиціях змісту концепції наголошується про необхідність відображати перш за все історичні, культурні та інші реалії міста й регіону, а вже потім загальнодержавні, європейські, загальнолюдські тощо. При цьому серед подій, фактів, персоналій, що мають загальнонаціональне значення, перевагу, в першу чергу, пропонується віддавати тим, які безпосередньо пов'язані з містом або регіоном. Саме такий підхід має забезпечити неповторне обличчя нашого міста, що буде відображене у назвах вулиць. Ніхто не протиставляє регіон державі. Мова йде про пошук свого, питомо нашого міського, регіонального в масштабах держави, Європи, світу, як то корифеї театру, видатні письменники, вчені тощо.

Врешті пропонується, щоб міські топоніми переважно відображали хронологічні етапи просторового розширення самого міста, а у назвах міських об'єктів, як уже зазначалося, мають бути відображені всі віхи історичного минулого міста, за винятком увічнення одіозних фігур та подій, пов'язаних з антигуманними злочинами, як то Ленін, Сталін, Кіров тощо, а також антилюдських ідеологій (нацизм, фашизм тощо). Це зовсім не означає, що потрібно перейменовувати ті об'єкти, які виникли в результаті трагічних подій 2014 р., як то вул. Чміленка чи площа Героїв Майдану. Автори концепції усвідомлюють, що поряд з «музейним» підходом до топонімічної політики є ще й логіка революційних подій, яка вже реалізувалася у назвах.

Ось так насправді у загальних рисах виглядає «миро», яке пропонують автори «Концепції «музейного» підходу топонімічної політики в м. Кіровограді».

Що ж до захисту «філологічного новодела» – слова-покруча Дворцова, яку я нібито захищав, то з усією відповідальністю заявляю, що я захищаю питому українську назву **Двірцева**, яка походить від слова **Дворець** (друга позиція словника Грінченка, т. I, с. 362), а також існує у прикметниковій формі **двірцевий** (Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. І голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – С. 209). Тож нашим українським філологам я б порадив не тільки гонорово тримати словники на полицках, але й час від часу їх відкривати.

Насамкінець хочу сказати, що усмішку у мене всякий раз викликає спроба приховати «совковий» менталітет під жовто-блакитними національними барвами. Це стосується і питання Ю. Матівоса, щодо моєї віри у походження назви фортеці Св. Єлисавети від імені самої святої. Вихованій у атеїстичному дусі радянської доби людині важко прийняти примат ідеального над матеріальним. Дякувати Богу, що мені це вдалося зробити. Ми не повинні відмовлятися від 1000-літньої православної складової нашої культури (у тому числі у найменуваннях міст і міських об'єктів) на користь Росії, а то так можемо розгубити усе найбільш цінне. Тим більше, що православна віра разом з католицькою та протестантською є невід'ємними частинами сучасного європейського світу, до якого нині прагне Україна. І взагалі я безмежно люблю свою Україну і її культуру, але це не Україна авдєєвих.

М. Тупчієнко

P.S. Усім тим, хто прагне будувати свою політику (топонімічну чи іншу) лише на принципах державної, національної, класової чи релігійної винятковості, ігноруючи принцип гуманізму, раджу перечитати твори наших літературних літописців подій громадянської війни М. Хвильового та Ю. Яновського. Людина понад усе!